

NIEUWSBRIEF

Frans Smits ontvangt oorkonde van Defensie	2
Vriendendag in Soesterberg	4
Hollandse brigade in 'dezen rampzaligen oorlog'	6
1939: Nederland mobiliseert	8
Staatssecretaris van Defensie zegt 'go'	10
Boekenkast	11
100 markante wapens	11
Musée de l'Armée totaal vernieuwd	12
Te wapen! Jan en Clara trouwen	14

Een leven lang verbonden aan Legermuseum

Frans Smits onderscheiden

door Edwin Ouwejan

Museummedewerker Frans Smits heeft recentelijk de oorkonde en legpenning ontvangen van de Commandant Landstrijdkrachten vanwege zijn verdienste voor de traditiecommissie van de landmacht.

Frans is al vrijwel zijn hele leven verbonden aan het Legermuseum. “Zoals bij voetballers soms wel eens wordt gezegd dat zij verwekt zijn op de middenstip, zo zou je gekscherend kunnen zeggen dat ik verwekt ben in het Legermuseum.” Vader Frans Smits was als bestuurslid en esthetisch adviseur van de minister van Defensie jarenlang nauw verbonden met het Legermuseum en heeft een enorme invloed gehad op de uniformering van de Nederlandse militairen. Daarnaast is Frans Smits senior bekend van zijn uniformplaten voor onder meer *Armamentarium*.

De liefde voor het museum werd Frans dus met de paplepel ingegoten. Hij raakte op vroege leeftijd al actief betrokken bij het museum. “Tijdens mijn schooltijd kon ik wat geld bijverdienen als suppoost. Elke zondag reed ik op mijn brommer vanuit Voorburg naar Leiden, waar het museum destijds gevestigd was.” Na de schooltijd en dienstplicht studeerde Frans rechten in Leiden. Die studie werd niet afgemaakt omdat het Legermuseum bleef trekken. “Gedurende mijn rechtenstudie ben ik in 1972 gestart als werkstudent bij de stichting van het Legermuseum. Het werd steeds meer werken en steeds minder studeren.”

In 1977 werd Frans adjunct-conservator. Als conservator is materiedeskundigheid van groot belang. Mede dankzij zijn vader was die deskundigheid ruim aanwezig en beschikbaar. Frans is dankbaar voor zijn carrière bij het museum: “Ik ben meegegroeid met het museum en heb alle kansen gehad. Ik heb alles gedaan, van tentoonstellingopbouw tot het maken van folders. Zo heb ik in de praktijk alles geleerd.”

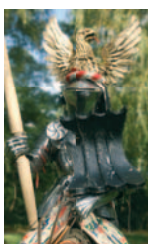
Schakel tussen museum en leger

Naast het werk in het museum is Frans in de jaren tachtig gaan dienen bij het korps Nationale Reserve. Na zijn diensttijd bij de cavalerie en militaire inlichtingendienst vormt dat een belangrijke schakel met het werk in het museum. “Kennis van het dagelijkse militaire leven en het verleden van het leger heb ik gebruikt als een basis voor mijn werk. De relaties met de krijgsmacht, legeronderdelen en politie zijn van groot belang voor het museum”. Frans is ook al 25 jaar verbonden aan de Traditiecommissie en Uniformcommissie van de Koninklijke Landmacht. De commissie is inge-

Frans Smits met de legpenning bij een opstelling over het Nederlandse leger van mei 1940. (Foto: Edwin Ouwejan)

steld om de Commandant Landstrijdkrachten te adviseren in alle gelegenheden die verband houden met militaire tradities zoals uniformen, rekvisieten, collecties, vaandels en ceremoniën. De commissie heeft een belangrijke rol gespeeld bij het ontwerp van het dagelijks tenue (DT) van de militairen in 2000: “Ons idee was ook om een bekende Nederlandse couturier te vragen om het tenue mede vorm te geven. De gekozen couturier, Frans Molenaar, dacht het tenue geheel zelfstandig te kunnen ontwerpen met bijvoorbeeld asymmetrische zakken en allerlei kleurtjes, maar er zijn natuurlijk kaders. Zo is oranje alleen beperkt te gebruiken voor vaandels, twee regimentskleuren, onderscheidingen en sjerpen van officieren.” Oranje als kleur is niet praktisch: de kleur verbleekt snel. Naast het DT is Frans ook nauw betrokken bij het ontwerp van de diverse ceremoniële tenues van de landmacht. Daarbij is de collectie van het Legermuseum vaak een belangrijke bron van informatie. Het belang van ceremoniële tenues is volgens Frans toegenomen: “Nu de landmacht bestaat uit beroepsmilitairen is de trots op de eigen eenheid gegroeid en willen eenheden zich ook ceremonieel presenteren. Om aan deze wens te voldoen, hebben wij een ceremonieel basistenuw ontworpen: met de jas geklede tenue, nassaublauwe broek en sjako 1865, die per eenheid onderscheidend wordt gemaakt door pluimen, leerwerk en dergelijke.”

Bij de voorpagina:

Een trouwpartij én een toernooi. De nieuwe gezinstentoonstelling *Toernooiridders* is helemaal in trek. (Foto: Jeroen Punt)

Voor zijn bijdrage aan de traditiecommissie heeft de Commandant Landstrijdkrachten recentelijk de oorkonde met legpenning toegekend aan Frans Smits met de vermelding 'Trouw en betrokken'. "Een ontroerend moment, met een traan in de ogen heb ik de oorkonde ontvangen. Net als mijn vader. Het is een hele eer en ik vind de vermelding erg mooi." In de oorkonde wordt Frans onder meer geprezen voor het feit dat hij een verbindende schakel is tussen de traditiecommissie en het Legermuseum. In 2014 zal Frans afscheid nemen van het museum. Hij is niet meer actief betrokken bij de verhuizing naar Soesterberg, alhoewel hij overloopt van goede ideeën. "Het nieuwe museum is echter het museum van de jonge collega's. Het moet hun museum worden, zoals dat in Delft mijn museum is geworden."

Het nieuwe ceremoniële basistenue van de landmacht.
(Foto: Casper van Bruggen)

Dwalen door vroeger

Heel wat musea brengen door een interactieve aanpak hun onderwerp dichterbij de bezoeker; 'zelf de handen aan de knoppen'. Ook het Legermuseum past met succes deze methode toe. Een goed voorbeeld is de recente expositie over toernooiridders. Met name kinderen kunnen op een paard zitten en zien dan – door een 'helm' kijkend – een ridder met lans op zich

afstormen. Ze kunnen kennismaken met maliënkolder en helm, zelf aan een toernooi deelnemen. Ook voor volwassenen wordt de nieuwe aanpak in praktijk gebracht. De ervaring leert dat zo vaak meer blijft hangen van de historie dan via de klassieke opstelling in vitrines met tekstbordjes. Toch moet ik bekennen dat ik graag door zo'n oude zaal in Delft slenter of door een van de museumdepots, waar alles gewoon naast elkaar staat. Soms lijkt de tijd plotseling stil te staan. Want dan loop ik tegen een auto, een tank, een uniform of wat voor voorwerp ook op, dat sterke herinneringen oproept aan vroeger. De jaren draaien dan bliksemsnel terug en alles om me heen lijkt te vervagen ...

Ik had dat gevoel bij een brenccarrier in het depot van Soesterberg. Ik zag hem en ineens was het weer 8 mei 1945 in Amsterdam. De hongerwinter was net achter de rug en we hadden het allemaal overleefd, inclusief onze twee katten. De Canadezen waren in aantocht! Met mijn ouders – ik was acht jaar – woonde ik in de Wolkenkrabber, een (toentertijd) hoge flat van elf verdiepingen aan het einde van de Amstel-laan, bijna aan de grens van de stad. Daarlangs zouden ze binnenkomen. Zover als we konden zien, stonden de mensen rijndik langs de weg. Overal hingen de vlaggen uit. En daar kwamen ze! Alles juichte, schreeuwde en ... huilde. De auto's werden beklommen. Aan het stuur grijnzende jongens in kaki. Colonne na colonne. Maar ik wachtte heimelijk op de tanks! En die kwamen (nog) niet. In mijn hart was ik een beetje teleurgesteld ondanks alles. Maar toen zag ik een brenccarrier (zo leerde ik later): een laag open voertuig op rupsbanden, soldaat voorin, dat ratelend en hoekig kwam aanrijden. Daar was hij toch, een 'tank', dacht ik! Mijn dag was goed.

Het beeld verdwijnt. Ineens sta ik weer gewoon in het depot in Soesterberg, maar wel naast een brenccarrier van 'toen'. Tegen zo'n 'ontmoeting' kan niets op.

Hans van Lith
Bestuurslid

Vriendendag, feest der herkenning

door Hans van Lith (tekst en foto's)

Een Vriendendag – de laatste op 21 november 2009 in het nieuwe 'museumkwartier' in Soesterberg met 150 deelnemers – is vaak meer dan alleen 'kijken wat er in het depot staat'. Ook deze keer zagen sommige aanwezigen voertuigen en wapens waarmee ze vroeger hadden gewerkt. "Als je dat ziet komen alle herinneringen weer boven", aldus een oudere Vriend en Indiëveteraan.

De museumdepots in opbouw in Soesterberg waren het doel van de Vriendenbijeenkomst eind vorig jaar. Bijzonderheid was dat de aanwezigen ook een blik konden werpen in het depot van het Militaire Luchtvaart Museum (MLM) dat aan 'onze' vestiging grenst. Daarom was ook het bestuur van de vriendenstichting van het MLM uitgenodigd iets te vertellen over haar organisatie. Na het welkomstwoord door bestuurslid Van Leeuwe van de Vrienden hielden directeur Collecties Staat van het Legermuseum en MLM-conservator Staarman van het Militaire Luchtvaart Museum korte inleidingen over de stand van zaken. Vervolgens vertelde bestuurslid Van Putten van de MLM-vrienden dat deze organisatie erop is gericht steun te verlenen aan de taken van het museum en op instandhouding van een historische collectie over de KLU, de MLD en de luchtvaartafdeling van het KNIL. De stichting 'vrienden van het MLM' werd in 1980 opgericht en telt zo'n 1.000 leden. Dit aantal groeit. Viermaal per jaar komt het blad *Spinner* uit. Een van de bronnen van inkomsten van de MLM-vrienden is de winkel in het museum in Soesterberg – gerund door vrijwilligers – op het terrein van de militaire luchtvaart.

Aankomst van de bezoekers op een zonnig en nat Soesterberg.

Gesterkt door koffie met koek keken de bezoekers – onder wie enkele dames – rond in de nieuwe dephallen die al aardig gevuld raken. Ook was het mogelijk deel te nemen aan een rondleiding. Bijzonder en nieuw was uiteraard het bezoek aan de hal van het Militaire Luchtvaart Museum, waarin al talrijke

vliegtuigen, onderdelen en instrumenten op luchtvaartgebied stonden opgesteld. Tijdens de lunch werd een film over de mobilisatie tijdens de Eerste Wereldoorlog gedraaid. Een geslaagde dag, duidelijk gericht op zowel de toekomst als het verleden.

Ongeveer 150 deelnemers, luisterend naar de inleidingen.

Imposant materieel.

Ontspannen lunch.

Ook interesse voor het detail.

Vliegtuigen en onderdelen in het depot van het MLM.

“Herinner je je dat nog?”

Opstelling in strijklucht.

Nederland in de Napoleontische oorlogen

Ondergang van de Hollandse brigade in Spanje

door Ed Coumans

Op verzoek van zijn grote broer stuurt koning Lodewijk Napoleon 3.000 Nederlandse militairen naar Spanje om de Fransen te steunen. September 1808 vertrekt de Hollandse brigade zuidwaarts. Het gros zal nooit meer terugkeren.

Napoleon beheerst in 1808 een groot deel van Europa. Spanje komt echter in opstand. De keizer start in november een tegenoffensief. Met een grote legermacht slaagt hij er in grote delen van het schiereiland onder controle te krijgen.

Zolang Napoleon zelf het commando voert, gaat het goed met de Franse campagne. Begin 1809 vertrekt hij echter weer naar Parijs. Zijn opvolgers, maarschalken als Victor, Ney en Massena, hebben minder succes. Delen van Andalusië komen nooit onder Franse controle en Portugal verliezen de Fransen aan een Brits expeditieleger onder Arthur Wellesley (de latere hertog van Wellington).

Eerste actie

Het leger dat eind 1808 onder Napoleon Spanje binnentrekt, bestaat niet uit louter Fransen. De keizer eist dat zijn bondgenoten hun steentje bijdragen. Italianen, Polen en Duitsers marcheren naar het Iberisch schiereiland. Ook het Koninkrijk Holland moet troepen leveren. Napoleon wenst enkel goede soldaten. Het is niet makkelijk voor koning Lodewijk Napoleon om aan de eisen van zijn broer te voldoen. Een omvangrijk deel van het Hollandse leger bevindt zich in Duitsland als onderdeel van de Franse bezettingsmacht. En de logistieke problemen zijn groot. Zo zijn er te weinig reserveschoenen en moeten thuisblijvende eenheden hun tweede paar afstaan. Het aangewezen regiment jagers blijkt geveld door de Zeeuwse koorts en moet worden vervangen. Generaal-majoor David Hendrik Chassé krijgt het bevel over de brigade. Zij bestaat uit het 2e Regiment Infanterie van Linie, 2e bataljon 4e Regiment Jagers, twee eskadrons van het 3e Regi-

ment Huzaren, 3e compagnie rijdende artillerie en een compagnie mineurs. 3.000 man in totaal. Dit legioen vertrekt voor een lange mars naar Spanje.

De tocht blijkt afmattend. Veel militairen haken onderweg ziek of uitgeput af. Pas weken later sluiten de afvallers zich weer aan bij hun eenheid. Intussen zijn het slechts 1.700 man waarmee de Hollandse brigade in de buurt van het Baskische Bilbao arriveert. Hier verspert een Spaans leger de weg voor de oprukkende Fransen. Maarschalk Lefebvre, de bevelhebber van het Franse 4e legerkorps waar de brigade bij is ingedeeld, zet op 31 oktober de Hollanders in bij Durango. In hun eerste actie maken de mannen indruk. Snel verslaan ze hun Spaanse tegenstanders. Chassé en vier van zijn officieren worden voor deze actie zelfs onderscheiden met het Franse Legioen van eer.

Slag bij Talavera

Tegen de wens van Lodewijk Napoleon worden de huzaren en rijdende artillerie onttrokken aan de brigade. Ook de mineurs worden elders ingezet (zij krijgen de opdracht de stad Burgos in staat van verdediging te brengen. Tot juli 1810 blijven ze hier en verdienen er veel lof voor hun werk).

De infanteristen komen in de 'Duitse divisie' van generaal Leval terecht. Samen met troepen uit vorstendommen als Baden, Nassau en Hessen trekken de Hollanders op naar Madrid. Na een barre, koude tocht komen ze hier nieuwjaarsdag 1809 aan. Er is een tekort aan uniformen en schoeisel. Een verzoek wordt naar Den Haag gestuurd om kapotjassen, jassen, hemden, broeken en schoenen. Lang duurt het aangename verblijf in de hoofdstad

6

Generaal-majoor David Hendrik Chassé, bevelhebber van de Hollandse brigade. Portret door L. Portinan. (Collectie Legermuseum)

Grenadier (links) en voltigeur van het 2e Regiment Infanterie, door F.J.G. ten Raa. Grenadiers en voltigeurs waren de elite-eenheden binnen een infanterieregiment. (Collectie Legermuseum)

Hollandse infanterie in Spanje, door Jan Hoyneck van Papendrecht. (Collectie Legermuseum)

niet. Al snel trekken de Hollanders, nu onder maarschalk Victor, dieper het binnenland in.

De bekendste slag in Spanje waar de Hollanders aan deelnemen, is die bij Talavera de la Reina (aan de Taag ten zuidwesten van Madrid) op 27 en 28 juli 1809. Het Franse leger valt hier de Brits-Portugees-Spaanse coalitie aan. De Britse bevelhebber Wellesley heeft uitstekende defensieve posities ingenomen. Alle Franse aanvallen lopen hierop stuk. Moe gevechten trekken de Fransen zich uiteindelijk terug. Beide partijen lijden zware verliezen. De Britten tellen 5.363 doden, gewonden en vermisten; een kwart van hun manschappen! De Franse verliezen zijn hoger: 7.268 man, onder wie 180 Hollanders. Doordat de Fransen versterking krijgen, kunnen zij dit verlies beter opvangen. Wellesley moet zich terugtrekken naar Portugal. De rest van het jaar komt hij tot grote woede van de Spanjaarden niet meer in actie. Alleen strijden de Spaanse legers door en lopen nog tegen enkele zware nederlagen op. De Nederlanders vechten in twee van die slagen mee: Almonacid (11 augustus) en Ocaña (19 november).

In oktober 1809 zijn de Hollanders een jaar op Spaanse bodem. Volgens chef-staf Van Zuylen zijn er in die tijd negen officieren en 815 onderofficieren en soldaten gedood of gewond. Vanaf 1810 wordt de Hollandse infanterie enkel nog ingezet tegen de guerrilla. Ofschoon de Franse commandanten tevreden zijn over de Hollanders, vinden ze hen beter in de informele oorlogvoering dan in het manoeuvreren op het slagveld.

Die guerrilla is inmiddels een groot probleem geworden. Generaal Chassé ziet het in 1809 al somber in: "... heden vervolgt men den regulieren vijand, en men gelooft gerust te zijn omtrent de Inwoners van het land, en des anderen daags vertoont er zich een troep van 4 a 500 brigands en gewapende boeren ... [wij] kunnen nog lang hier rond dwalen voor wij het eind van dezen rampzaligen oorlog zien ..."

Het onherbergzame Spanje is ook een ideaal terrein voor de guerrillaoorlog. Geen plek is veilig voor de Fransen. Zo krijgen koeriers hele compagnieën mee om een bericht over te brengen. Frankrijk moet continu een legermacht van 200.000 man op de been houden verspreid over Spanje, een enorme belasting voor het Franse militaire apparaat.

Ook veel Hollanders sneuvelen in de strijd tegen de guerrilla. De soldaten lijden onder de voortdurende spanning en angst. De

Fransen treden uiterst bruto op tegen de bevolking. De Hollanders zijn veel minder gewelddadig. Het enige bekende incident is Arenas, een plaatsje waar de Hollanders zich misdragen tijdens een strafexpeditie na de moord op Franse soldaten. Meestal gedragen de Hollanders zich echter fatsoenlijk en worden daarvoor ook regelmatig gastvrij ontvangen door de bevolking.

Gedecimeerd

Het semi-onafhankelijke Holland houdt in juli 1810 op te bestaan. Napoleon lijft het koninkrijk van zijn broer in bij het Franse keizerrijk. Het Hollandse leger versmelt met het Franse. De infanterie van de Hollandse brigade heet eerst 123e en later 130e Régiment d'Infanterie de Ligne.

In 1812 kantelt de oorlog in Spanje. Napoleon haalt er verschillende divisies weg voor zijn campagne tegen Rusland. Dat jaar slagen de Britten er in vaste voet op Spaanse bodem te krijgen. En in juni 1813 lijden de Fransen een vernietigende nederlaag in de slag bij Vittoria. Het jaar daarop verplaatst de strijd zich naar Zuid-Frankrijk. De Hollandse infanterie trekt zich met het Franse leger terug. De van 125 tot ruim 30 man gedecimeerde compagnie rijdende artillerie is al in februari 1813 overgeplaatst naar Metz. Ook de huzaren zijn al teruggetrokken. Veel officieren van de brigade geven er nog eerder de brui aan. Via connecties weten zij overplaatsing te regelen. Dit komt zoveel voor dat er op een gegeven moment zelfs een tekort aan officieren ontstaat.

Johannus Koch profiteert hiervan: als korporaal vertrekt hij naar Spanje, eind 1813 is hij eerste luitenant. Als compagniescommandant vecht hij door tot Napoleons abdicatie in april 1814. Veel van zijn soldaten kent hij niet meer. Het zijn Duitsers of Fransen. De Hollandse brigade heeft allang opgehouden te bestaan. Uiteindelijk keert Koch met 61 Hollanders terug. Hoeveel soldaten van de oorspronkelijke brigade Nederland terugzagen, is niet duidelijk. Wel staat vast dat het overgrote deel dat niet doet.

Literatuur

Bosscha, J., *Neêrlands heldendaden te land*

Chandler, David, *The campaigns of Napoleon*

Esdaile, Charles, *The Peninsular war*

Koch, J., *Levensbeschrijving van J. Koch*

Moor, J.A. de en H.Ph. Vogel, *Duizend miljoen maal vervloekt land*

Tastbare herinneringen aan de mob

door Jos Hilkhuisen

Toen duidelijk werd dat een oorlog onvermijdelijk was, riep de regering op 29 augustus 1939 de algemene mobilisatie uit. Zo begon op die zomerse dag, na afkondiging en oproep via radio, dagbladen en muurplakkaten, een volksverhuizing van meer dan 150.000 dienstplichtigen. Het Nederlandse leger, onvoldoende geoefend en mentaal onvoorbereid, betrok de wacht aan de grens.

8

De mobilisatie, die acht maanden zou duren, bracht de gehele krijgsmacht in staat van paraatheid. Alle dienstplichtigen, zestien lichtingen uit de periode 1924 tot en met 1938, kregen een oproep; de lichte 1939 was al onder de wapenen. De landmacht bereikte daardoor een sterkte van ongeveer 280.000 man.

Veel drukte was er bij dagbladvestigingen, waar het ene sombere bulletin na het andere werd uitgebracht. Op de spoorwegstations was het erg druk met vertrekkende mannen en afscheid nemende familieleden, vrienden en kennissen. De algemene stemming werd in de media als goed omschreven, maar in werkelijkheid zal er met gemengde gevoelens over gedacht en gesproken zijn. Er was ongerustheid en spanning, maar ook het laconieke denken en het niet willen geloven dat het daadwerkelijk tot een oorlog zou komen. De atmosfeer was – zeker de eerste dagen – geladen, maar Nederland stond pal.

Eenmaal aangekomen op de plaats van bestemming werden de mannen geregistreerd, gekeurd, ingedeeld en van wapens, kleding en uitrustingsstukken voorzien. Gevorderd werden paarden, auto's, fietsen en gebouwen die als legerplaats moesten dienen, meestal scholen en grote loodsen. Honderden treinen en kilometers lange colonnes van auto's, infanterie, wielrijders, cavalerie en artillerie doorkruisten het land. Bij het vervoer van mensen en paarden voegde zich de aanvoerstroam van munitie, voeding, kleding en uitrusting. Het reizigers- en goederenvervoer per spoor werd aanmerkelijk beperkt. Nederland stond op zijn kop. De ernst van de situatie was duidelijk, maar toch werd de bewegingsvrijheid van de burgers niet belangrijk beperkt. Er was geen sprake van strenge maatregelen.

In de avond van 3 september hadden de troepen hun oorlogsbestemmingen bereikt. Vanaf die dag stond de mobilisatieperiode in het teken van het graven en bouwen van stellingen en het oefenen in het hanteren van de beschikbare wapens. Tussen het marcheren, oefenen en graven door doodde de soldaat de tijd met sport en spel, een biertje en een rokertje en vrolijke ontspanningsavonden.

In beeld en op schrift

Aan de mobilisatietijd herinneren vele foto's gemaakt door de krijgsmacht, de pers en uiteraard de manschappen zelf. De collectie van het Legermuseum telt honderden voorbeelden. Voor een groot deel zijn ze in albums opgeborgen, samengesteld door voornamelijk regimentsonderdelen. De opnames geven een indruk van onder meer de drukte op stations, de aanmelding en inlijving, de inkwartiering, het vullen van strozakken, de oefeningen in onder meer exerceren en het vechten met geweer en de tijdsbesteding in de vrije uren. Aan de gezichten van de afgebeelde militairen valt geen spanning af te lezen, maar eerder opgewektheid, zeker in het geval van geposeerde opnames. Hun doorgaans geruststellende persoonlijke indrukken noteerden zij in de naar huis gestuurde (veld)post en prentbriefkaarten. De

ilisatie 1939-1940

meestal humoristische voorstellingen stonden in het teken van de mobilisatie.

De mannen maakten een unieke historische gebeurtenis mee. Hun gewone leven had plotseling een andere wending genomen. Ze kwamen uit alle lagen van de bevolking, waren van uiteenlopende leeftijd, oefenden allerlei beroepen uit, waren studerende, werkzoekende, hadden wel of niet een gezin. Ieder beleefde de mobilisatietijd op zijn eigen manier, ging er op zijn eigen manier mee om en hield er zijn eigen (tastbare) herinneringen aan over. De opgeroepen 26-jarige kunstschilder Eddy Hof, ingelijfd bij de artillerie, maakte portretten van zijn dienstmakkers en schilderde dagelijkse handelingen als schoenen poetsen en het doorbrengen van de vrije uren. De bij het Utrechts Dagblad werkzame 52-jarige redacteur J.G. Raatgever, ingedeeld bij de 6e compagnie infanterie, schreef het boekje *Onder de wapenen. Vrolijke schetsen van een gemobiliseerde verslaggever*. Hierin schetst hij op grappige, maar ook stekelige wijze een beeld van onder meer de reis naar de mobilisatiebestemming, de keuring, de keuken en het eten, de inspectie en het familiebezoek op zondag gedurende de eerste mobilisatiemaanden.

Mobilisatiehumor

De aard van een groot deel van de tastbare herinneringen wekt de indruk dat over de mobilisatie laconiek werd gedacht en dat het soms ook commerciële doeleinden diende. Zo bracht de Maastrichtse aardewerkfabriek Regout een zedelijke bordenserie met cartooneske voorstellingen, geïnspireerd op versregels uit populaire mobilisatiedjjes, op de markt. Een der bordjes met een te paard zittende, saluerende officier verwijst met het opschrift 'voorop daar gaat de kolonel, ki ka kolonel' naar het in 1939-1940 geschreven 'Het Regiment gaat voorbij'. De hit werd gezongen door de toen populaire revueartiest Lou Bandy (1890-1959) die overigens ook veel succes had met het bekende 'Rats, kuch en bonen'. Nog populairder onder de soldaten was zanger Louis Noiret (1896-1968), die veel succes oogstte met zijn creatie 'Kobus Kuch uit Burgerbrug'. Hij was de schrijver van bekende soldatenliedjes waaronder 'De jongens aan de grenzen' en het hierboven genoemde 'De ki-ka-kolonel'.

De Goudse aardewerkfabriek Zenith produceerde een in blauw beschilderde bordenserie waarvan de voorstellingen de draak steken met het imago van de Nederlandse militair. Bijvoorbeeld met een soldaat met verlof die thuis, op commando van zijn echtgenote, de vloer veegt en boent.

Er verscheen ook serieus keramiek als borden, asbakken, kannen, vazen en tegels met voorstellingen en opschriften die refereerden aan het koninklijk huis en vaderland als steunbetuiging. De gehanteerde symboliek bestond uit (op wacht staande) soldaten, helmen, gekruiste geweren, tanks en ander geschut, oorlogsschepen en uiteraard de vaderlandse driekleur dragende Nederlandse leeuw. Daarnaast waren er de officiële insignes, speldjes en penningen met de opschriften als 'Nederland paraat' en 'Wij willen Holland houden' die hun weg vonden naar menig afnemer. Tot de officiële aandenken, of beter gezegd, onderscheidingen, behoren het Mobilisatie-Oorlogskruis en het herinneringskruis

van het Nederlandse Rode Kruis 1939-1940. De laatste werd uitgereikt aan vrijwilligers en medewerkers van deze organisatie tijdens de mobilisatie en de Duitse inval in de meidagen van 1940.

Expositie

Aan de mobilisatie 1939-1940 is een kleine foto-expositie gewijd die gebaseerd is op het 384 foto's tellende album van de opgeroepen J. van Ingen (10e Regiment Infanterie, depotbataljon). Hij was gelegerd in Leiden en later in Haarlem. Voor de expositie is daaruit een thematische selectie gemaakt die een idee geeft van de aankomst en inlijving, uitdeling van de uitrusting, de legering, het oefenen, corveedienst, tijdverdrijf, op straat en kameraadschap. Verder is in het CIC tot oktober een minitoonstelling te zien met mobilisatiememorabilia.

'Tijdens verbouwing gaat verkoop gewoon door'

door Chris Ronteltap

Momenteel is een van de meest gebruikte gezegden in het Legermuseum: 'tijdens de verbouwing gaat de verkoop gewoon door'. Misschien moet ik daar ook maar een bordje van laten maken en dit ophangen in mijn kamer. Want dit gezegde geeft precies de situatie van het Legermuseum nu en de komende tijd aan.

Na intensieve en soms moeizame besprekingen heeft staatssecretaris van Defensie Jack de Vries op 21 januari, tijdens een vergadering met de Raad van Toezicht van het Legermuseum, de 'go-beslissing' genomen. Dit betekent dat Defensie en de betrokken musea dóórgaan met het voorbereiden van de bouw van een nieuw museum in Soesterberg en met het ontwikkelen van een nieuwe krijgsmachtbrede presentatie in dat nieuwe museum. Ook gaat door het voorbereiden van zowel de fusie van de vijf betrokken musea (Legermuseum, Militaire Luchtvaart Museum, Marinemuseum, Mariniersmuseum en Marechauseemuseum) als de daadwerkelijke verhuizing van het Luchtvaartmuseum en het Legermuseum naar de nieuwe locatie in Soesterberg.

Volwaardige militaire musea

Het nemen van die go-beslissing was nog niet zo gemakkelijk. Door de bezuiniging die aan alle departementen is opgelegd, werd ook het budget dat Defensie vanaf 2014 voor alle militaire musea beschikbaar heeft, aanzienlijk gekort. En het was

zeer de vraag of het voor dat lagere bedrag mogelijk zou zijn én een nieuw museum te bouwen én voldoende geld beschikbaar te hebben om volwaardige militaire musea te exploiteren. Met veel creativiteit en wat duwen en trekken, hebben we dat voor elkaar gekregen. Wij gaan ervan uit dat er in Soesterberg een museum zal verrijzen waarin we een goed beeld kunnen geven van de betekenis van de krijgsmacht voor de Nederlandse samenleving door de eeuwen heen. Dat we daarvoor vooral gebruikmaken van de unieke collecties van het Legermuseum en het Militaire Luchtvaart Museum, staat buiten kijf.

Strijden om de eer

Zoals gezegd, tijdens deze 'verbouwing' gaat de verkoop gewoon door. Het museum in Delft houden we zo aantrekkelijk mogelijk voor het publiek. In deze opzet lijken we te slagen. De eerste publieksresultaten van onze nieuwe tijdelijke gezinstentoonstelling *Toernooiridders* zijn veelbelovend! In de week van de voorjaarsvakantie 2010 zijn bijna 6.000

Chris Ronteltap opent de nieuwe tentoonstelling *Toernooiridders*. (Foto: Hans van Lith)

bezoekers de kassa gepasseerd. Met als drukste dag vrijdag 26 februari, waarop een recordaantal van 1.007 bezoekers ons museum wist te vinden.

De opening van de tentoonstelling was op 14 februari, Valentijnsdag. Meer dan 150 genodigden en bezoekers waren die zondagmiddag aanwezig om het huwelijk bij te wonen van ridder Jan van Duivenvoorde en jonkvrouw Clara van Haeften van Rhenoy. Het was een ware happening. Met re-enactors als hofdames in schitterende middeleeuwse gewaden, ridders in flonkerende harnassen, jongleurs die hun kunsten vertoonden en muzikanten die op oude instrumenten vrolijke deuntjes lieten horen. Ik was dan ook blij dat veel Vrienden, met kinderen en kleinkinderen, bij deze opening aanwezig konden zijn. Voor hen die nog niet zijn komen kijken, zeker een aanrader. Elk weekend zijn er extra demonstraties en kunnen de (klein) kinderen meedoen aan een toernooi. De mêlée waarin de kinderen op paarden (skippyballen) en met (bijna echte) zwaarden om de eer strijden, is elke keer een waar spektakel. Graag tot ziens in het museum.

Chris Ronteltap is algemeen directeur van het Legermuseum.

De mêlée anno 2010. Spektakel in het Legermuseum. (Foto: Hans de Lijser)

Menselijk wrakhout

door Hans Buurman

Een boek uit 1916 dat in 2009 in Nederland wordt uitgegeven en binnen een maand moet worden herdrukt. Zo'n werk kan niet anders dan bijzonder zijn. Het zorgde in 1916 al voor veel ophef. Kort na uitgave werd het in de Verenigde Staten verboden en pogingen tot publicatie in een tijdschrift werden door de Amerikaanse overheid tegengewerkt.

In *Het kielzog van de oorlog* doet Ellen la Motte verslag van haar ervaringen als verpleegster in een Frans veldhospitaal tijdens de jaren 1915 en 1916 van de Eerste Wereldoorlog. Het hospitaal lag slechts een paar kilometer achter het front in de buurt van Ieper. La Motte beschrijft in dertien korte hoofdstukken de door haar dagelijks ervaren bloedige gruwelen zo realistisch dat de Amerikaanse overheid een rampzalig effect verwachtte op de moraal van haar soldaten. Soldaten die zeker niet snel de oorlog in zouden stappen, wanneer zij wisten dat ook zij konden eindigen als La Motte in haar boek beschrijft. Als het menselijk wrakhout dat de schrijfster dagelijks verpleegde.

La Motte weet zich, ondanks haar angst en de ellende in het veldhospitaal, een jaar staande te houden. Na dat jaar echter, zwaar door haar oorlogservaringen getekend en diep ontgoocheld, verlaat zij de dienst en vertrekt naar China.

Een van die ingrijpende ervaringen geeft zij weer in het verhaal

van de kapper die zijn zoon alle technische en creatieve kneepjes van het vak bijbrengt. Deze zoon weet ondanks zijn jonge leeftijd tot een geweldige vakman uit te groeien, tot het moment dat hij wegens het bereiken van de dienstplichtige leeftijd wordt opgeroepen. Slechts een paar maanden later krijgt de vader het verzoek of hij wil bijdragen aan de kosten voor prothesen. De vader stemt toe en de zoon keert uiteindelijk terug: blind en met protheses in plaats van armen en benen en maar één verzoek aan zijn vader. Hij wil dood!

De angst van de Amerikaanse overheid was waarschijnlijk niet ongegrond. Het kielzog van de oorlog is een aangrijpend boek dat je bijblijft.

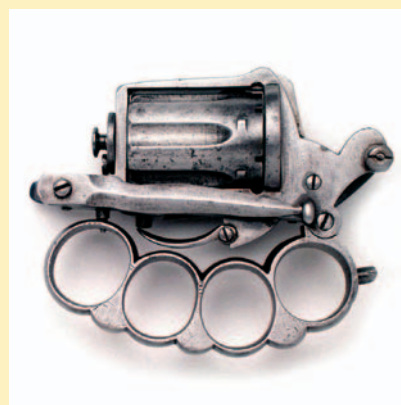
Het kielzog van de oorlog, Ellen N. la Motte, Amsterdam 2009, 158 pagina's, ISBN 97-89023-45564-6, prijs 16,90 euro.

100 maal opmerkelijk

Opmerkelijke wapens is de titel van een nieuwe tentoonstelling in het Legermuseum. Tot en met 31 oktober dit jaar zijn 100 ongewone wapens te zien. De expositie geeft een overzicht van de meest

opzienbarende vuurwapens uit de museumcollectie. Ze zijn bovendien nog nooit eerder getoond. Wat mag u verwachten? Bijvoorbeeld verschillende 'verborgen' wapens, zoals een balpen, een wandelstok en een gesp-koppel van een riem. Of de wapens van bekende personen of gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis. Zo ziet u de wapens van prins Bernhard en generaal Snijders en een geweer dat in 1975 is gebruikt door de Molukse treinkapers bij Wijster. Soms is alleen al de fabrikant van het wapen opmerkelijk: wat te denken van Cadillac, Siemens én Brabantia!

Gaulois no. 3, kaliber 8 x 9R. Palm pistool uit Frankrijk, circa 1900. Het Gaulois ('Galliër') knijpkat-pistool kan 5 patronen in zich bergen. 'Palm' duidt op het kunnen hanteren of verbergen in de palm van de hand. (Foto: Casper van Bruggen)

Apache-revolver, kaliber acht mm. Deze multifunctionele revolver uit 1869 is vernoemd naar de Franse bendes uit de onderwereld. De penvuurrevolver annex boksbeugel annex dolk kan zeer compact worden opgevouwen, zodat het wapen makkelijk in de jaszak kon worden meegenomen. (Foto: Casper van Bruggen)

Franse Musée de l'Armée volledig vernieuwd

door Bernard van Marken

Het Franse Musée de l'Armée huist in het Parijse Hôtel des Invalides. Een enorm en monumentaal gebouw, gedomineerd door een 101 meter hoge gouden koepel. Kortom, een passend onderkomen voor de bijzondere collectie. Het gebouw is te danken aan Lodewijk XIV, de Zonnekoning. Hij liet het bouwen tussen 1670 en 1676 voor de veteranen van zijn vele oorlogen. Ook nu nog functioneert het als militair hospitaal en rusthuis.

Voor de Invalides staat dit voorlaadkanon op een negentiende-eeuwse ijzeren affuit. (Foto: Jacques Bonewit)

De Invalides herbergt veel meer. Onderdeel zijn de koninklijke domkerk en de soldatenkerk. De dom geniet grote faam, omdat daar in 1840 Napoleon Bonaparte herbegraven is. Verder zijn er momenteel 48 officiële instanties gevestigd, waaronder de militaire gouverneur van Parijs. Er resideren nog drie andere musea, onder meer het Musée des plans-reliefs (op schaal gemaakte maquettes van fortificaties uit de zeventiende en de vroegnegentiende eeuw) en het audiovisuele Historial Charles de Gaulle. Van het totale oppervlak van de Invalides is ruim 30 procent in gebruik bij het Musée de l'Armée, bijna 30.000 m². Dit museum wordt ondersteund door de Société des Amis du Musée de l'Armée (SAMA). Deze bloeiende vereniging bestond in november 2009 100 jaar.

Drie sleutelfiguren

Op 26 juli 1905 ontstond het Musée de l'Armée uit een fusie van het artillerie- en het legermuseum. Beide waren al sinds de laatnegentiende eeuw in de Invalides gevestigd. Vanaf de oprichting werd het museum verrijkt met belangrijke schenkingen. Zeer indrukwekkend is de collectie van achttiende- en negentiende-eeuwse wapens en uniformen geschonken door Raoul en Jean Brunon. In 1969

zijn ze ondergebracht in het Château d'Empéri in Salon de Provence. Deze plaats ligt in de driehoek van Avignon, Aix en Provence en Arles. Een museum dat zeker niet gemist mag worden. De collectie bevat vele Napoleontische uitrustingen. Het Parijse legermuseum heeft onlangs een volledige vernieuwing voltooid. Onder de naam 'Athena' startte het Musée de l'Armée in 2000 met dit enorme project. Het ging niet alleen om de restauratie van de expositieruimten, maar ook om een totaal vernieuwd museaal concept. Het museum is hiermee niet meer een expositie van objecten maar geeft als militair-historisch museum een chronologisch beeld van de geschiedenis van het Franse leger vanaf de dertiende eeuw tot heden met dwarsverbanden naar specifieke thema's. Ingezet zijn naast de zorgvuldig geselecteerde objecten met toelichting, interactieve middelen, verklarende tekstborden in Frans en Engels en allerlei maquettes. Om duidelijke perioden te kunnen markeren, staan drie grote historische figuren centraal. Allereerst is dat Lodewijk XIV (1643-1715) de stichter van de Invalides. Onder hem werd overgegaan van een feodaal leger naar een staand koninklijk leger. Tweede sleutelfiguur is Napoleon Bonaparte (1769-1821) die ook begraven is in de Invalides. Hij was het die in staat was Europa te veroveren met een dienstplichtig leger dat voortkwam uit de Franse Revolutie. Ten slotte Charles de Gaulle (1890-1970), de man die na de Eerste Wereldoorlog zich volhardend ingezet heeft om een modern uitgerust Frans beroepsleger van de grond te krijgen.

Uitsluitend topstukken

Het tijdvak van de dertiende eeuw tot midden zeventiende eeuw is ondergebracht in de permanente expositie *Armures et Armes du Monde*. Getoond worden de wapenontwikkeling (artillerie, slag- en steekwapens), toernooi- en jachtwapens en harnassen. Een reconstructie van een wapenarsenaal en verschillende thematisch onderwerpen, zoals handvuurwapens en Oosterse wapens zijn in aparte zalen en kabinetten ondergebracht. Ronduit indrukwekkend is de opstelling van Europese harnassen in twee *réfectoires*, de oude eetzaal. Voor de Nederlandse bezoeker zijn vooral van historisch belang de muurschilderingen die de hoogpunten van Lodewijks militaire overwinningen weergeven. Zijn campagnes in de Spaanse Nederlanden en in de Republiek worden hier breed uitgemeten, zoals de veroveringen van Zutphen, Utrecht en Tiel in 1672. De haat van van de Zonnekoning voor de Hollanders is duidelijk, want een van de grotere voorstellingen is *29 juin 1673 Maestricht prise par le roy*. De muurschilderingen werden rond 1680 aangebracht, om het moreel van de etende veteranen hoog te houden. Het Département Moderne in de oostelijke vleugel beslaat de

Het Franse leger huurde op grote schaal dit soort Parijse taxi's om troepen naar het front te vervoeren, toen de Duitsers in 1914 tot vlakbij de hoofdstad doordrongen. (Foto: Marius van Leeuwen)

periode van de jeugd van Lodewijk XIV tot de val van Napoleon III met de nederlaag in de Frans-Duitse Oorlog van 1870-1871. In een totaal vernieuwde museale omgeving is gekozen voor een donker afgesloten middenpad met aan beide kanten verlichte vitrines, waarin de evolutie van de wapentechniek wordt gepresenteerd met een topsselectie van allerlei soorten wapens. Aan beide kanten bevinden zich aangrenzende kabinetten waarin een bepaald thema uitgewerkt wordt. Aan de linkerkant de historie van de militair middels zijn uniform en uitrusting, portretten en een overzicht van de veldslagen. Rechts wordt de historische, politieke en sociale context van Frankrijks militaire macht gepresenteerd. Uitsluitend worden authentieke topstukken getoond. Veel andere objecten zijn met de renovatie afgevoerd naar het depot.

Zeer de moeite waard zijn de chapska en kurtka (sjako en korte jas) van een officier van de Rode Lansiers. Dit regiment is na de Franse Tijd in Nederland heropgericht als Ligte Dragonders 5. Sinds 1950 heet het Regiment Huzaren Prins Alexander en komt de kleur rood terug in baret- en kraagemblemen. Het 11ème Régiment de Hussards (ook een regiment van het Koninkrijk Holland dat bij de inlijving bij Frankrijk in 1810 een Franse naam kreeg; de traditie wordt voortgezet door het Regiment Huzaren van Boreel) is vertegenwoordigd met pelisse (korte over de schouder gedragen mantel) en stalmuts. Een compleet uitgeruste Grenadier à pied de la Garde roept de herinnering op aan het 'Nederlandse' 3ème Régiment de Grenadiers de la Garde Impériale.

Indrukwekkende techniek

Het Département des Deux Guerres Mondiales beslaat het tijdvak van 1872-1945. Het laat zien hoe het Franse leger na de verloren Frans-Duitse oorlog zijn zelfvertrouwen hervond. Vervolgens krijgt de bezoeker een uitvoerig beeld van de Eerste Wereldoorlog, met uniformen, wapens en schilderijen van alle oorlogvoerende partijen, ondersteund door audiovisuele en interactieve achtergrondinformatie. Hierna leidt een overgang naar de zalen gewijd aan de Tweede Wereldoorlog. Het parcours wordt verrijkt met diverse thematische onderwerpen in aparte opstellingen. Ook voor menig Fransman is het een verrassing dat het Historial Charles de Gaulle onderdeel is van het Musée de l'Armée, omdat de doelstelling hiervan niet zozeer een specifiek militaire is. Het historial ambieert om de kennis over De Gaulle en zijn bijzondere rol als staatsman en militair aan een zo breed mogelijk Frans en buitenlands publiek over te dragen. Dit 'audiovisuele monument' bestaat uit verschillende zalen met interactieve projecties. Wat techniek betreft, is het historial indrukwekkend. Het graf van Napoleon is een vast onderdeel van een bezoek aan

de Invalides. Behalve de keizer zijn in aparte kapellen rond het graf zijn enige zoon, de vroeggestorven hertog De Reichstadt ook bekend als l'Aiglon, en zijn oudste en jongste broer (Joseph en Jérôme) begraven. Daarnaast hebben enkele grote maarschalken zoals Foch hun grafmonumenten in de kerk. Jammer genoeg ontgaat het menigeen dat behalve de maarschalk en fortificatiebouwer Vauban (1633-1707), ook de beroemdste veldheer van Lodewijk XIV, Henri de la Tour d'Auvergne, burggraaf Turenne (1611-1675) zijn eigen kapel met een indrukwekkend monument heeft. Deze kleinzoon van onze Willem de Zwijger, ontving zijn militaire opleiding in de Republiek bij zijn oom en stadhouder Frederik Hendrik en zou later zijn 'achterneefje' koning-stadhouder Willem III het leven aardig zuur maken!

Tot slot is er een stukje recente Nederlandse geschiedenis te zien in de westelijke galerij op de tweede etage. Hier bevindt zich een gedenksteen met de tekst: "En souvenir des nombreux volontaires hollandais tombés pour la France au cours de la guerre. La France reconnaissante." 285 Nederlanders zouden in de Eerste Wereldoorlog gediend hebben bij de Franse krijgsmacht, van wie 215 bij het Vreemdelingenlegioen. De steen verkeert in slechte staat en overleg is gaande met de Nederlandse ambassade om hem te laten restaureren.

Objecten uit de Eerste Wereldoorlog in het Département des Deux Guerres Mondiales. (Foto: Marius van Leeuwen)

Tentoonstelling Toernooiridders ware publiekstrekker

Hoofse klanken en wapengekletter

door Arne Koets

Op zondag 14 februari werd de nieuwe familietentoonstelling *Toernooiridders* geopend. Op deze Valentijnsdag werd, hoe toepasselijk, het huwelijk gesloten tussen ridder Jan van Duivenvoirde en Clara van Haeften. Het museum wemelde van de middeleeuwse ridders, jonkvrouwen, narren en muzikanten. Het publiek was in groten getale gekomen om de voorbereidingen van het feestelijke huwelijkstoernooi mee te mogen maken. Maar welk historisch verhaal ligt er nu ten grondslag aan Toernooiridders?

Ridderhofstad Dever

Het waargebeurde verhaal speelt zich af op 't Huys Dever, een ridderhofstad in de buurt van Lisse die nog steeds te bezichtigen is. Rond 1460 trouwden Clara van Haeften van Rhenoy en Jan van Duivenvoirde, een huwelijk tussen twee adellijke families. Beiden waren leden van de 'ridderschap', een laag van de adellijke elite. Tegenwoordig heerst er een wat vertekend beeld van het leven van ridders in Nederland, gevoed door films en series als *Floris* en *Ivanhoe* en de verhalen over de ronde tafel van koning Arthur. De laagste, en grootste laag binnen de ridderschap was echter lang zo rijk niet als vaak wordt ondersteld, en de hoofdpersonen uit de tentoonstelling zijn daar een goed voorbeeld van. Door het huwelijk tussen ridder Jan en jonkvrouw Clara kwam de ridderhofstad Dever in handen van Jan van Duivenvoirde. Zo'n ridderhofstad was belangrijk, omdat het een deel van het bestaansrecht was van een ridder. Hij ontleende zijn status en macht onder andere aan de militaire inzetbaarheid van zowel zijn woning als hemzelf. Een ridder diende in een kasteel te wonen. Een kasteel werd in de eerste plaats gedefinieerd door een gracht en een poort. Lang niet alle kastelen waren dus grote complexen. Vele hadden slechts een toren. Toch waren deze adellijke residenties een centrum van lokaal gezag en een militaire uitvalsbasis

die in zeer sterke mate van belang was bij de zogenaamde ruiteroorlog. Hierbij werd gebruikgemaakt van kleine groepen ruiters die door het vijandelijke achterland reden en zo veel mogelijk economische schade veroorzaakten. Verspreid over het land waren de kastelen van de lokale heren een belangrijk verdedigingsmiddel tegen dergelijke aanvallen.

Organisatie huwelijk

Door het huwelijk kwam er een nieuwe heer in de heerlijkheid, en daar moest natuurlijk wel bekendheid aan gegeven worden. De tentoonstelling *Toernooiridders* gaat uit van een toernooi dat het bruidspaar organiseert ter ere van het huwelijk, zodat de adel zijn strijdbaarheid en grandeur kan demonstreren.

Zo'n toernooi was een grootse activiteit en ging gepaard met allerlei rituelen en gebruiken. Bij zowel het huwelijk als het toernooi was het gangbaar dat er zeer uitgebreid getafeld werd in de vorm van banketten. Deze konden uit wel 24 gangen bestaan.

Er werd moeite gedaan om ook enkele exotische gerechten op tafel te zetten. De ingrediënten daarvoor werden van verre geïmporteerd. Daarnaast werd er druk gejaagd om voor de gelegenheid voldoende bijzondere soorten wild te kunnen serveren.

De jacht was grotendeels voorbehouden aan de adel. In de weinige bossen die Holland nog rijk was, moest een strikt jachtbeleid erop toezien dat er voldoende wild bleef. Ook was het bos beschermd om ervoor te zorgen dat het niet binnen de kortste keren werd opgestookt in de vele haarden. De ridderschap gebruikte de jacht als manier om eten op tafel te krijgen, als landschapsbeheer, maar ook als politiek overlegforum en netwerkgelegenheid.

Het is goed mogelijk dat tijdens zo'n jachtpartij ook het huwelijk tussen Clara en Jan voor het eerst is besproken door hun voorged.

Het toernooi

Voor het toernooi konden de organisatoren van het huwelijk kiezen uit drie vormen: het voetgevecht, het steekspel of de mêlée. Het voetgevecht werd doorgaans tussen slechts twee tegenstanders 'gespeeld'. Het was een 'full contact' sport, gebruikmakend van strijdhamers, zwaarden en dol-

Ridderhofstad 't Huys Dever in de buurt van Lisse. (Foto: Hans van Lith)

Het huwelijk wordt voltrokken met baron Schimmelpenninck van der Oije als ambtenaar van de burgerlijke stand. (Foto: Hans de Lijser)

Net als vroeger ver-
maakt een nar de
bezoekers. (Foto:
Hans de Lijser)

De ridder met zijn
peperdure uitrusting.
Geen overbodige
luxe trouwens. (Foto:
Hans de Lijser)

ken. Een harnas moest de heren beschermen. Dit was de goedkoopste vorm van de toernooisport (maar goedkoop is hier relatief). Kunde met de strijdhamer stond echter wel in hoog aanzien. Er bestaat nog een Frans manuscript uit de vijftiende eeuw dat voorschrijft hoe een ridder dient te vechten tijdens een toernooi in harnas en met de bijl of strijdhamer. Uit andere manuscripten van die periode wordt duidelijk dat de gevechten nauwelijks werden aangepast om ze veiliger te maken.

Het steekspel is tegenwoordig de bekendste vorm van het toernooi. Twee ridders in harnas die te paard op elkaar in stormen, met een lans onder hun oksel. De bedoeling was de lans te breken op het schild of de helm van de tegenstander en hem eventueel de helm af te stoten, uit het zadel te lichten of zelfs met paard en al op de grond te werpen. Die laatste mogelijkheden waren echter vrij zeldzaam, en de meeste toernooien werden beslist door het breken van lansen. Hierbij kon een ridder zich persoonlijk moedig en kundig tonen. Een gelegenheid die alleen uit voetgevechten en steekspelen bestaat, wordt vaak een *pas d'arms* of wapenpas genoemd.

De meest prestigieuze vorm van het toernooi was de mêlée. Hierbij werd er te paard gestreden door twee teams. De heren waren

in harnassen gekleed en bevochten elkaar en masse met lansen, knuppels en zwaarden. Vaak werd er gevochten 'totdat de dames tevreden waren'. De regels waren erg vaag, en het gevecht ging meestal door tot overgave of een val van het paard. De mêlée was de duurste vorm van het toernooi, en met name de lagere edelen konden zo'n evenement niet betalen.

Kasteelleven

De tentoonstelling Toernooiridders voert de bezoeker door de diverse ruimtes van het kasteel, waar de voorbereidingen voor het toernooi in volle gang zijn. Met audiovisuele middelen wordt het leven in een middeleeuws kasteel verduidelijkt. Kinderen kunnen ervaren hoe het is een toernooiridder te zijn, met als hoogtepunt het zelf meespelen in een kindertoernooi. De tentoonstelling is te zien tot en met 2 januari 2011. In de weekenden en de schoolvakanties zijn er extra demonstraties en activiteiten. Kijk op www.legermuseum.nl voor actuele informatie.

Arne Koets is medewerker presentatie en educatie van het Legermuseum.

Het voetgevecht, de 'goedkopere' toernooivorm. (Foto: Hans de Lijser)

Kleine bezoekertjes kruipen in de huid van een toernooiridder. (Foto: Hans de Lijser)

AGENDA

Tentoonstellingen

22 april t/m oktober 2010	Fototentoonstelling Mobilisatie 1940
t/m 31 oktober 2010	Opmerkelijke wapens
t/m 2011	Prins Maurits en de Tachtigjarige Oorlog
t/m 2011	Onder vuur. Militaire dilemma's, interactieve filmpresentatie
t/m 2011	Actie Zone: van groentje tot generaal in drie kwartier
t/m 2 januari 2011	Toernooiridders. Klaar voor de strijd?

Activiteiten in het museum

1 t/m 16 mei	Meivakantie: mobilisatie 1940 en bevrijding 1945. De periode 1940-1945 herleeft in het Legermuseum. Historische personages, zoals een verzetsvrouw en een soldaat, vertellen over hun ervaringen. Op 5 mei viert het museum Bevrijdingsfeest!
19 en 20 juni	Ridderweekend: een weekend vol middeleeuwse muziek, ridders, jonkvrouwen en spannende toernooien.
3 juli t/m 15 augustus	Zomervakantieprogramma rondom Toernooiridders.

Kijk voor meer informatie over de activiteiten van het museum en het exacte programma op www.legermuseum.nl.

Het Collectie Informatie Centrum (CIC) is ook geopend op de eerste zaterdag van de maand. Hebt u vragen over de collectie (ook te stellen via vraagbaak@legermuseum.nl) of wilt u onderzoek doen naar een specifiek militair-historisch onderwerp, dan bent u van harte welkom.

Vrienden steunen militairen met kaartspel

Rond de jaarwisseling heeft de Stichting Vrienden van het Legermuseum een kaartspel uitgebracht met mooie oud-Hollandse plaatjes op azen en koningen. Op de rugzijde staat de welbekende afbeelding van onze wervingsposter. Veel mannen en vrouwen van onze krijgsmacht moesten de feestdagen in het buitenland doorbrengen. Om hen te steunen, heeft onze Stichting met het sturen van de kaartspelen voor enige verstrooiing willen zorgen. Zo kwamen de kaarten aan bij de missies in Israël, Bosnië en Soedan. De grootste hoeveelheid kaarten was bestemd voor de battlegroup in het Afghaanse Uruzgan, maar deze bereikte hen niet. Dat kwam door het verbod op invoer van dit soort spelen in een streng islamitisch land. Om de mannen en vrouwen toch te plezieren met een kaartspel, werden ze door de vaste kampstaf op Kreta tijdens de adaptatieperiode uitgereikt.

De staf deelt de kaarten in Kreta uit aan militairen die zojuist uit Uruzgan zijn teruggekeerd.

NIEUWE VRIENDEN

M.C. Dulfer	Hilversum
R. Smit	Berkel en Rodenrijs
E.J. van Zanten	Goor
C.F. Schilt	Schoonhoven
D.T.A. van Bavel	Breda
M.J.M. Verdoes	Zeist
W.M. van de Camp	Oss
S. Mulder	Leiden
P.A. de Meester	Heinkenszand
T.R. de Kruijff	Zoetermeer

Ook Vriend worden?

Zie www.vriendenlegermuseum.nl

COLOFON

De Nieuwsbrief verschijnt driemaal per jaar.

Redactie	Hans van Lith Heleen Bronder Hans Buurman Edwin Ouwejan Ed Coumans (eindredactie)
Vormgeving en drukwerk	Koninklijke De Swart, Den Haag
Uitgever	Stichting Vrienden van het Legermuseum
Secretariaat	Antwoordnummer 11228, 2600 WC Delft tel.: (015) 214 23 76* fax: (015) 214 39 16 *alleen op donderdag- of vrijdagmorgen e-mail: secretariaat@vriendenlegermuseum.nl
Website	www.vriendenlegermuseum.nl
Webmaster	Henk Goos
Webredacteur	Guus van Leeuwe
ISSN	1569-4305